

**WSPÓLCZESNE NAZWY WŁASNE PSÓW I KOTÓW Z OBSZARU
WILEŃSZCZYŻNY**

Niniejszy referat dotyczy współczesnego nazewnictwa dwóch gatunków zwierząt nierasowych na Wileńszczyźnie. Zostały w nim zaprezentowane cel badań, podstawa materiałowa, metoda badawcza, wybrane zagadnienia oraz wstępne wnioski, powstałe na etapie pisania pracy licencjackiej. Szczególna uwaga została zwrócona na rzeczywiste motywacje zoonimów, podane przez właścicieli zwierząt.

Polszczyzna kresowa jest przedmiotem badań językoznawczych, na jej temat powstało mnóstwo prac poświęconym różnym zagadnieniom. Brak jednak opracowań dotyczących wyłącznie współczesnych nazw własnych zwierząt¹, w tym psów i kotów, chowanych w wiejskich oraz miejskich domach Polaków urodzonych i mieszkających na Wileńszczyźnie – obszarze wielokulturowym, wieloetnicznym oraz wielojęzycznym. W związku z tym podjęłam wyzwanie zebrania i zbadania tych nazw. Są one podstawą materiałową pracy licencjackiej. Niniejszy referat ma na celu prezentację celu badań, założeń metodologicznych, klasyfikacji oraz wstępnych wyników badań.

Cel badań. Celem badania było przede wszystkim wykrycie rzeczywistych źródeł inspirujących osoby nadające imiona psom i kotom z obszaru Wileńszczyzny, rzeczywistych motywacji nadawania imion, przeanalizowanie ich typów oraz klasyfikacja, wskazanie ewentualnych tendencji słowotwórczych, a także wykrycie cech regionalnych i gwarowych, podobieństw oraz różnic między zoonimami wiejskimi a zoonimami miejskimi oraz wskazanie pochodzenia podstaw zoonimicznych.

Podstawa materiałowa. Podstawę materiałową pracy stanowi 155 jednostek zoonimicznych, czyli niepowtarzających się nazw własnych psów i kotów mieszkających w domach osób pochodzenia polskiego urodzonych i mieszkających w Wilnie, w rejonie wileńskim, w Solecznikach oraz w rejonie solecznickim. Nosi je 212 osobników. Różnice między liczbą jednostek zoonimicznych a liczbą ich nosicieli wynikają z faktu, że niektóre imiona o takim samym brzmieniu wielokrotnie się powtarzają, w tym zarówno jako imiona psów, jak i kotów. Przeważają imiona psów, które stanowią 53,54 % całego materiału: 83 jednostki zoonimiczne dla 114 osobników. Nazwy własne

¹ Na oznaczenie *nazw własnych* stosuję wymiennie terminy *zoonim* oraz *imię*.

kotów pod względem liczebności zajmują drugie miejsce. Jest ich 76 dla 98 nosicieli, co stanowi 49,03 % całości.

Metoda badawcza. Materiał nazewniczy został zebrany tradycyjną oraz internetową metodą ankietową. Ankietę wypełniło 75 respondentów. W ankiecie uwzględniono następujące dane: 1) miejscowość (Wilno, rejon wileński, Sołeczники, rejon sołecznicki), 2) typ miejscowości (wieś, miasteczko, miasto), 3) wykształcenie informatora (podstawowe, średnie, zawodowe, wyższe), 4) płeć informatora, 5) wiek informatora, 6) status społeczny / zawodowy informatora (uczeń, pracownik, student, bezrobotny), 7) imię pierwszego, drugiego psa, imię pierwszego, drugiego kota; zdrobnienia i inne formy imienia, 8) motywację nadania imienia, 9) płeć zwierzęcia.

Podstawą klasyfikacji materiału były podane przez informatorów motywy nadawania imion lub też brak owych informacji. W związku z tym nie miałam na celu ustalenia rzeczywistych etymologii poszczególnych imion, ale wykrycie ich struktury semantycznej i / lub słowotwórczej wynikającej ze rozumienia danych imion przez informatorów. Dlatego też np. imiona *Dżyna* (p²), *Baras* (p), *Kubuś* (k³) uznałam za pochodzące od 1) imienia bohaterki serialowej, 2) od nawy reality show, 3) od nazwy soku tylko wtedy, gdy właśnie taką interpretację podali nadawcy imion. Zgodnie z tą zasadą np. imiona *Rudolf* (k) – "rudy", *Grand* (p) – "bardzo agresywny" zastały zakwalifikowane do klasy imion pochodzących 1) od cechy zewnętrznej, 2) od cechy wewnętrznej, mimo że w pierwszym wypadku mamy do czynienia z antroponimem, a w drugim z angielskim wyrazem pospolitym, który oznacza 'wielki', a więc nazywa cechą zewnętrzną. Za odrębne imiona uznałam formy typu *Reks* (p) i *Reksio* (p), *Aza* (p) i *Azor* (p), *Kleo* (k) i *Kleopatra* (k), gdyż informatorzy wskazali, że są to "oficjalne" imiona ich zwierząt. Jako zoonimy traktuję również takie formy jak *Kot* (k), *Kotka* (k), które zostały przez informatorów podane jako imiona kotów, mimo że są to (pisane małą literą) również apelatywne nazwy zwierząt. W pracy wykorzystałam zmodyfikowane ze względu na charakter podstawy materiałowej strukturalno-gramatyczne oraz semantyczne schematy klasyfikacyjne H. Górnowicza [1] i J. Strutyńskiego [2]. Przy analizie zoonimów uwzględniam następujące kryteria: źródło inspiracji, podstawę zoonimiczną, sposób interpretacji, rodzaj oraz strukturę umotywowania.

Wybrane zagadnienia. Wśród zebranych zoonimów liczną grupę stanowią imiona nieinspirowane [2, s. 17–18] – 75 poświadczeń (64⁴ jednostki) – przy których informatorzy wskazali brak motywacji, nie podając źródeł inspiracji. Niektóre z tych imion mogą być wielomotywacyjne, np. *Rex* – od imienia lub łacińskiego apelatywu, *Berga* – od nazwiska (Henning Berg – norweski trener

² Imię psa.

³ Imię kota.

⁴ Liczba jednostek zoonimicznych niepowtarzających się w obrębie danej grupy.

piłkarski, były piłkarz) lub od toponimu (miejscowość i gmina w Niemczech, miasto w Hiszpanii w Katalonii) czy też od apelatywu (die Berge – niem. ‘góra’). W takich wypadkach, gdy mamy do wyboru kilka klas semantycznych, wybieram motywację odantroponimiczną. Za imiona nieinspirowane uznałam też jednostki *Łola* (p) – "ładna i zabawna"⁵, *Likier* (k) – "imię dostał w schronisku", *Bublik* (k) – "dla kota to pasowało, był bardzo miłym". W zebranych materiale są to jedyne tego typu odpowiedzi.

Należy też zauważyć, że imiona nieinspirowane często mogą być kojarzone z pewnymi stereotypami, np.: *Żuk* (p) – czarny i mały, *Murzik* (k) – charakteryzujący się pstrym pyskiem. Są też takie, które informatorzy prawdopodobnie uznali za typowe imiona zwierzęce, w związku z czym nie wskazali żadnych źródeł inspiracji, np.: *Azor* (p), *Rex* (p), *Pimpus* (p), *Mruczek* (k), *Murka* (k).

Pozostałe nazwy uznałam za imiona inspirowane [2, s. 20], wśród których wyróżniłam imiona nieumotywowane [2, s. 39] oraz imiona umotywowane [2, s. 32].

Imiona nieumotywowane charakteryzują się tym, że mamy do czynienia ze wskazaniem źródła inspiracji, lecz nie nawiązują one do jakichkolwiek cech zwierzęcia, związanych z nim wydarzeń, czy też jego pochodzenia. Stanowią one 39,35 % całości materiału – 61 jednostek zoonimicznych (80 poświadczeń). Znajdują się wśród nich imiona znanych postaci, np.: *Paksas* (p), *Hitler* (p), *Maikał* (p), *Stalin* (p), *Wasilij* (k); imiona wcześniej posiadanych zwierząt, np.: *Tobijus* (p), *Azor* (p), *Rex* (p), *Čika* (p), *Bars* (p); imiona lub / i nazwiska znane z telewizji, filmu, literatury, np.: *Gierda* (p) - "Śnieżna królowna", *Dżyna* (p) – "z serialu *Santa Barbara*", *Kaja* (p) – "utwór *Kaya Boba Marley'a*", *Rocky* (p) – "*Rocky Balboa*"; imiona zwierząt znane z telewizji, filmu, literatury, np.: *Saba* (p) – "*W pustyni i w puszczy*", *Reksio* (p) – "film *Rexio*", *Megi* (p) – "bohater – pies z filmu"; imiona znajomych, np. *Gieshka* (p) – "imię kolegi", *Kazimierz* (p) – "imię sąsiada", imiona mitologiczne, np.: *Artemida* (p) – "mitologia grecka", *Orfeusz* (k) – "mitologia grecka", nazwy soków, np. *Kubus* (k) – "nazwa soku", nazwy klubów piłkarskich, np. *Czelsi* (p) – "nazwa angielskiego klubu piłkarskiego". Spośród wymienionych zoonimów zwracają uwagę przede wszystkim imiona od nazwisk znanych polityków *Hitler*, *Stalin*, *Paksas* – wszystkie zostały nadane psom. Odzwierciedlają one zakorzenione w kulturze stereotypy – pierwsze dwa kojarzą się ze złością, ostatni natomiast z tchórzliwością, pantoflarstwem.

Następną grupę stanowią imiona umotywowane (57 poświadczeń – 46 jednostek zoonimicznych), w której obrębie wyróżniłam imiona umotywowane wewnętrznie [2, s. 50] – nawiązujące do cech zwierzęcia oraz imiona

⁵ Objasnienia nazw cytuję w formie podawanej przez respondentów.

umotywowane zewnętrznie [2, s. 58] – dotyczące z nim związanych wydarzeń, pochodzenia.

Wśród imion umotywowanych wewnętrznie liczną klasę stanowią imiona dotyczące cech zewnętrznych: 1) wielkości, tuszy, puszystości, np.: *Grand* (p) – "duży", *Gibon* (p) – masywny jak małpa, *Kieks* (k) – "kieks", *Miś* (p) – "kudłaty jak miś", 2) barwy okrycia części lub całości ciała, np.: *Ryżyk* (k) – "rudy", *Murzyn* (k) – "czarny", *Murzik* (k) – "pstry pysk", 3) zewnętrznego podobieństwa do zwierzęcia innego lub własnego gatunku, np. *Miś* (p) – "miś", 4) charakterystycznej części ciała, np. *Wąs* (k) – "ma długie wąsy".

Mniej liczne są zoonimy umotywowane przez cechy wewnętrzne, np.: *Szatanek* (k) – "strasznie się drapał i nie słuchał właściciela", *Grand* (p) – "b. agresywny", *Bond* (p) – "bystry jak bohater z filmu "Agent 007"; a także zoonimy dźwiękonaśladowcze, np. *Murka* (k) – "często mruczy".

W obrębie grupy imion umotywowanych wewnętrznie wyróżniłam również zoonimy umotywowane bezpośrednio, np.: *Szarek* (p) – "szary", *Grand* (p) – "duży" oraz umotywowane pośrednio, np.: *Cygan* (p) – "czarny i duży", *Grand* (p) – "odważny".

Imiona umotywowane zewnętrznie stanowią najmniejszą grupę nazw własnych psów i kotów – 7 jednostek zoonimicznych, które z kolei zakwalifikowałam do następujących czterech klas: 1) zoonimów pamiątkowych: *Naid* (k) – "znaleziony w lesie", *John Fin* (k) – "imię bohatera z filmu *Everything Is Illuminated* – "kota nazwano tak, bo został znaleziony na ulicy w dzień, gdy kolega wracał z przeglądu tego filmu", 2) zoonimów urodzinowych: *Oskar* (p) – związane z dniem urodzin – "imieniny Oskara", *Baras* (p) – związane z dniem urodzin – "litewskie TV reality show w czasie urodzenia", *Ada* (k) – związane z dniem urodzin – "imieniny Ady", 3) zoonimów środowiskowych: *Alaska* (p) – "pies pochodzenia syberyjskiego – husky" 4) zoonimów patronimicznych⁶: *Kleopatra* (k) – "ojciec nazywał się faraon".

Zdarza się też, że to samo imię noszą zarówno koty, jak i psy, a powód nadania jest inny lub też brak wskazanej motywacji onimicznej, np.: *Dziulietta* (k) – "imię znanej postaci", *Dziulietta* (p) – "imię bohaterki literackiej", *Miki* (p) – brak źródła inspiracji / motywacji, *Miki* (k) – "z kreskówki "Myszka Miki", *Murzik* (p) – "imię związane z wyglądem zwierzęcia", *Murzik* (k) – "pstry pysk", *Murzik* (k) – "imię wcześniej posiadanego zwierzęcia", *Murzik* (k) – brak źródła inspiracji / motywacji.

W obrębie wszystkich grup zoonimów większość stanowią derywaty semantyczne (80 %), derywaty strukturalne, takie jak np.: *Muzik*, *Murka*, *Ryżyk*, *Ryżucha*, *Siwka*, *Rudik*, *Naid* są rzadkie (16 %).

⁶ Terminu *motywacja patronimiczna* nie używam tu w tradycyjnym znaczeniu, lecz ze względu na interpretację informatora.

W zebranych materiale także dostrzegłam zjawisko pseudoderywacji [2, s. 65]. Informatorzy podają indywidualną, osobliwą motywację, czasami dokonują próby etymologizowania imion przeniesionych np. z historii, literatury, o czym świadczą następujące przykłady: *Leon* (k) – "kolor lwa", *Czernamyrdin* (*Czernomyrdin*) (k) – "czarny i puchaty, nazwisko premiera podczas rządów Jelcyna", *Sara* (k) – "szara", *Princ Richard* (k) – "jest podobny do rysia, dlatego i nazwaliśmy go Ryśkiem", *Rudolf* (k) – "rudy".

Niektóre spośród zebranych nazw własnych wyraźnie odzwierciedlają cechy gwarowe. Jako leksem gwarowy J. Karłowicz notuje wyraz *Murza* «1, zamorusony, uczerniony 2, nazwa psa o pysku czerniawym. Ust. z Litwy» [3]. W jego słowniku również znajdziemy *Siwkę* jako nazwę klaczy używaną na Litwie [3]. Leksem *murzać się* jest obecny też w słowniku Z. Kurzowej⁷. Jak pisze badaczka: "W polszczyźnie kresowej wyraz stanowi pożyczkę ruską, w północnokresowej białoruską [...]" [4]. W naszym zbiorze zoonimów mamy zaś 5 *Murzików* i jedną *Murzę* oraz 2 *Siwki*.

W *Słownictwie gwarowym na Litwie*⁸ są natomiast notowane takie leksemy, jak *tuzgać* ('targać'), *znachodzić* ('znajdować'), *tarakan* ('karaluch') – są to podstawy zoonimiczne imion *Tuzik* (p) – brak źródła inspiracji / motywacji, *Naid* (k) – "znaleziony w lesie" *Tarakan* (k) – "czarny, chudy, niezgrabny". Podstawami zoonimicznymi nazw własnych *Naid* oraz *Tuzik* również mogą być gwarowe formy *najści* (znaleźć) oraz *tuzać* (targać). Obserwujemy tu wpływ języków wschodniosłowiańskich – rosyjskiego oraz białoruskiego.

Cechy regionalne widoczne są również też w takich nazwach własnych, jak *Gierda* (Gerda) (p), *Kieks* (Keks) (k), *Maikał*, (k) *Łord* (Lord) (p) – prezentują one wpływ języka rosyjskiego, *Milka* (Milka) (k), *Łola* (Lola) (p) – tu mamy do czynienia z wpływem języka litewskiego lub rosyjskiego. Spośród sześciu przedstawionych zoonimów pięć uzyskano od uczniów w wieku 13–14 lat uczęszczających do wiejskiej szkoły w rejonie solecznickim, ostatni zaś od dwudziestoosmioletniego managera z Wilna. Nazwy te, zwłaszcza te podane przez uczniów, świadczą o wymowie, na którą duży wpływ mają: wielojęzyczność i dwu- lub często trójlektalność, którym poświęcony jest jeden z artykułów prof. H. Karaś [5, s. 83].

Zoonimy *Murka* (k), *Tuzik* (p), *Żuczka* (p) jako typowe kocie oraz psie imiona notuje m. in. słownik języka rosyjskiego⁹.

⁷ Zob. hasło *murzać się*, [w:] Z. Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich*, Kraków 2006.

⁸ Zob. hasła: *tuzgać*, *znachodzić*, *tarakan*, [w:] *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, red. J. Rieger, I. Masojć, K. Rutkowska, Warszawa 2006.

⁹ Zob. hasła: *Мурка* (*Murka*), *Тузик* (*Tuzik*), *Жучка* (*Żuczka*) [w:] *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов*, red. Н. Ю. Шведова, Moskwa 2008.

Wbrew oczekiwaniom pod względem pochodzenia językowego podstaw zoonimicznych zebrany materiał jest bardzo zróżnicowany, zarówno imiona odantroponimiczne, jak i odapelatywne reprezentują różne języki. Nie ma bardzo dużej przewagi imion litewskich lub też rosyjskich, zazwyczaj kojarzonych z danym regionem. Wśród zebranych nazw własnych można wyróżnić bałtyckie, np.: *Pukė* (k), *Baras* (p), *Paksas* (p), *Łaima* (p), rosyjskie, np.: *Tarakan* (k), *Pulka* (p), *Stalin* (p), angielskie, np.: *Grand* (p), *Husky* (p), ale też spotkać włoskie, np.: *Bella* (k), *Čika* (p), niemieckie, np.: *Graf* (p), *Mops* (p), amerykańskie, np. *Dżina* (p), łacińskie, np. *Leon* (k), *Mars* (k), *Feliks* (k), greckie, np. *Pirat* (k), biblijne, np. *Sara* (k), mitologiczne, np.: *Artemida* (k), francuskie, np. *Gibon* (p) i inne.

Wnioski wstępne 1. W zebranych materiale przede wszystkim dostrzegamy tendencję do derywacji semantycznej. Derywaty strukturalne są rzadkie, przeważają wśród nich derywaty sufiksalne. **2.** Imiona nieinspirowane oraz imiona nieumotywowane łącznie stanowią ok. 70 % zebranego materiału, co świadczy o małej refleksji językowej nadawców. **3.** Liczną klasę wśród imion nieumotywowanych stanowią imiona odziedziczone po wcześniejszych zwierzętach. W związku z czym z pozoru można wnioskować, że niektórzy mieszkańcy Wileńszczyzny przywiązują wagę (na płaszczyźnie emocjonalnej) do imienia zwierzęcia lub też imię to jest po prostu wygodne, np. krótkie i być może poprzednie zwierzę dobrze na nie reagowało. **4.** Na nadawanie imion wyraźny wpływ wywiera telewizja, film, kino. **5.** Podstawową różnicę między zoonimami wiejskimi a miejskimi stanowi przede wszystkim fakt, że wśród zoonimów wiejskich przeważają imiona, przy których informatorzy nie wskazali żadnego źródła inspiracji oraz imiona nieumotywowane. **6.** W obrębie całego materiału przeważają zoonimy utworzone od innych nazw własnych (ok. 60 %). **7.** Niektóre zoonimy odzwierciedlają cechy regionalne oraz gwarowe Wileńszczyzny, na tle całości stanowią one jednak niezbyt liczną, lecz interesującą grupę.

Literatura

1. Górniewicz H. Zawołania zwierząt domowych w Sztumskim / H. Górniewicz // *Onomastica*.— R., 1959 (5).
2. Strutyński J. Urbozoonimia polska / J. Strutyński.— Kraków, 1996.
3. Słownik gwar polskich. / red. Karłowicz J.— Kraków, 1900–1911.
4. Kurzowa Z. Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich / Z. Kurzowa.— Kraków, 2006.
5. Karaś H. Kresowe cechy fonetyczne w polszczyźnie standardowej uczniów polskich szkół średnich na Litwie / H. Karaś. // *LingVaria*.— 2009.— R. 4, nr 2 (8).
6. Imiona świata [<http://www.imiona.info/>, dostęp: 19.02.2014].
7. Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie. / red. Rieger J., Masojć I., Rutkowska K.— Warszawa, 2006.
8. Słownik wyrazów obcych / red. Kopaliński W.— [<http://www.sloownik-online.pl/index.php>, dostęp: 19.02.2014].

9. Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов. / ред. Шведова Н. Ю.— Moskwa, 2008.
10. Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny / red. Fros H., Sowa F.— Kraków, 2002.

Боżена Жіло. Сучасні власні назви собак і котів з території Віленщини

Стаття стосується сучасної номінації двох видів непородистих тварин на Віленщині. Представлено мету дослідження, матеріальну базу, методологію дослідження, окремі питання та вступні висновки, які виникли на етапі написання ліцензійської праці. Окремо зосереджується увага на очевидній мотивації зоонімів, яку пропонували господарі тварин.

Bożena Żilo. Modern Names Dogs and Cats from the Vilnius Region

The paper presents the subject of contemporary naming of two animal species in the Vilnius Region. The description involves the aim of the research, used material consisting of empirical data, a definition of the chosen methods, as well as selected issues and preliminary conclusions, which arose in the period of writing the Bachelor's thesis. Particular attention was paid to true motivations of zoonyms given by the owners of the animals.